

AZ OSZTRÁK ÉS A NÉMET MUNKAERŐPIAC MEGNYITÁSÁNAK VÁRHATÓ HATÁSA MAGYARORSZÁG NÉPESSÉGÉNEK ALAKULÁSÁRA 2011–2030 KÖZÖTT

FÖLDHÁZI ERZSÉBET

2011. május 1-jén Ausztria és Németország is megnyitotta munkaerőpiacát az Európai Unióhoz 2004-ben csatlakozott közép-európai országok előtt: ettől kezdve az EU8 országok – Magyarország, Csehország, Észtország, Lettország, Litvánia, Lengyelország, Szlovákia és Szlovénia – állampolgárai az Európai Unió „régiji” 15 tagállamának mindegyikében korlátozások nélkül dolgozhatnak.

A szabad munkavállalást az unió 2004-es bővítése után az Egyesült Királyság, Írország és Svédország azonnal bevezette. Megindult a kelet-európai, főként a lengyel munkavállalók beözönlése, Magyarországról azonban a csatlakozást követő két évben csupán mintegy 10 ezer fő ment ezekbe az országokba. A többi tagország fokozatosan szüntette meg a korlátozásokat: Finnország, Olaszország, Spanyolország, Portugália és Görögország 2006-ban, Franciaország, Hollandia és Luxemburg 2007-ben, Belgium és Dánia 2009-ben. Ausztria és Németország a legutolsó időpontig kivárt, kihasználva a maximálisan lehetséges, 5 plusz 2 éves halasztást.¹

A két ország munkaerő-piaci nyitása minden bizonnyal hatással lesz az érintett közép-európai országokból – így Magyarországról is – az Európai Unió többi tagállamába irányuló vándorlásra. Tanulmányunkban arra teszünk kísérletet, hogy megbecsüljük a munkaképes korú lakosság elvándorlásának várható mértékét és ennek az ország népességére gyakorolt hatását két évtizedes távlatban.

¹ Az EU ezen a területen az úgynevezett 2+3+2-es szabályt alkalmazza. Ha egy tagállam átmeneti mentességet kér a munkaerőpiacának megnyitása alól, akkor azt első körben két évre kapja meg. A két év elteltével – ha a tagállam nem jelezte az EU felé, hogy továbbra is fenn kívánja tartani a munkaerő-piaci korlátozásokat – a munkavállalás szabadsága automatikusan érvénybe lép. Ha jelzi e szándékát, akkor indoklás nélkül további három évvel hosszabbodik meg az átmeneti időszak. Ha letelik a további három év, a korlátozások csak akkor tarthatók fenn, amennyiben a tagállam igazolni tudja, hogy az új tagállamokból érkező munkavállalók korlátozásmentes beáramlása munkaerő-piaci zavarokat okozna. Ebben az esetben további kétéves hosszabbítás megengedhető. Összesen tehát 2+3+2, vagyis hét éven keresztül lehet korlátozni a szabad munkavállalást. Forrás: www.euractiv.hu

A migráció típusai, a migrációs potenciál, a migráció mérése

A nemzetközi migráció célja szerint három fő területre osztható, amelyek azonban nem függetlenek egymástól: a képzési, a munkavállalási és a család-egyesítés céljából történő migráció. A legnagyobb volumenű ezek közül a munkavállalási céllal történő migráció. A munkaerő-vándorlás egyik fontos jellegzetessége, hogy a munkavállalót (különböző csatornákon) gyakran követik a családtagok (főként feleségek és gyerekek), akik maguk is bevándorolnak és letelepednek a befogadó országban. Később aztán ők is megjelennek a fogadó ország munkaerőpiacán.

A migráció időtartamát tekintve is különböző formák lehetségesek: a végleg külföldre távozó kivándorlók; a tanulmányaikat vagy annak egy részét külföldön végző diákok; a rövidebb-hosszabb munkavállalási időszak után hazatérők; szezonális munkát vállalók (részben a határhoz közeli területeken, részben távolabbi országokban); a határ menti régiókban naponta ingázók; hosszabb időtartamra, esetenként ismétlődően ingázók, akik magyarországi munkahellyel rendelkeznek stb.

A vándorlás mérése összetett feladat, részben a vándorlás sokféle típusa, részben pedig a statisztikák hiányosságai miatt.

A migrációs szándék mérésére szolgál a *migrációs potenciál*, amely „egy ország népességének vagy valamely kisebb egységének (egy társadalmi csoportnak vagy egy régióknak) térbeli elmozdulási szándékainak mértékét fejezi ki. A migrációs potenciál mérése során a rövid és a hosszú külföldi munkavállalás, illetve a külföldi letelepedés szándékát vizsgálják. Valójában egy egyszerű aránymutatóról van szó, amely azt fejezi ki, hogy az adott népesség hány százaléka tervez migrációt – vagyis rövid vagy hosszú távú külföldi munkavállalást vagy kivándorlást” (Sík – Simonovits 2002. 207). A teljes migrációs potenciál azoknak az aránya az adott népességen belül, akik a migráció valamely formáját tervezik.

A tényleges, megvalósult migráció mértékére statisztikai adatokból, illetve különböző felmérések alapján lehet következtetni. A migráció számbavételének statisztikai forrásai lehetnek hivatalos adatgyűjtések, népszámlálások, továbbvezetett adatok, a fogadó országok statisztikái (tükörstatisztikák). Ezekben a statisztikákban a legálisan és tartósan az adott országban tartózkodók és munkát vállalók adatai jelennek meg, ők azonban csak a migráns népesség egy részét jelentik, miközben a már évtizedek óta külföldön élők is tartalmazzák. Azokat, akik csak rövid időre vállalnak munkát, vagy nem regisztráltatják magukat, nehéz megtalálni a nyilvántartásokban. A survey jellegű felmérések – mint a

munkaerő-felmérés² – ez utóbbiakról is szolgáltathatnak adatokat, de azokat nem érik el, akik családotul mentek külföldre.

Migrációs szándékok – a migrációs potenciál alakulása

A migráció különböző formáira való hajlandóságot – a migrációs potenciált – ismétlődő adatfelvételekkel mérik Magyarországon és a régió más országai-ban is. Magyarországra vonatkozóan alapvetően két dolgot állapíthatunk meg: egyrészt a rendszerváltás után szinte folyamatosan nőtt azok száma, akik a migráció valamilyen formáját tervezték; másrészt, a magyar mutató a legalacsonyabbak közé tartozott és tartozik ma is Közép-Kelet-Európában.

Magyarországon a migrációs potenciál 1990 és 2001 között ugyan több mint kétszeresére nőtt – az emelkedés főleg a munkavállalási szándékban nyilvánult meg –, de még így is alacsonyabb volt, mint a többi kelet-európai országban. Alacsonyabb volt a kivándorlási szándék is.

A rendszerváltást követően az Európai Unióhoz való csatlakozás volt a következő mérföldkő a migráció történetében. A csatlakozás előtti időszakra vonatkozóan 2003-ra több forrásból is vannak adataink. Az ISSP³ adatai szerint az európai országok felnőtt lakosainak 11%-a kész arra, hogy lakóhelyet változtasson, 6% pedig más földrészre is elköltöznék. A KSH 2003-as munkaerő-felmérésének adatai szerint a magyarországi 15–74 éves népesség 4%-a foglalkozott a külföldi munkavállalás gondolatával, ami 300 ezer főt jelent. Közülük 35 ezren tettek tényleges előkészületeket a munkavállalásra, 122 ezren gyűjtöttek információt, csaknem felük azonban – 144 ezren – semmit nem tett ez ügyben. Egy uniós forrás szerint⁴ a magyarok, csehek és szlovákok 11%-a tervezte, hogy öt éven belül munkát vállal az EU régi tagállamaiban, de csak alig több mint 1% gondolta úgy, hogy le is telepszik.⁵

A csatlakozást követően, 2005-ben kiugróan magas volt a migrációs potenciál értéke, bár ekkor még csak három ország (az Egyesült Királyság, Írország és Svédország) nyitotta meg munkaerőpiacát. Átmeneti csökkenés után 2007-ben újabb növekedési hullám következett, amelyet feltehetően az okozott, hogy 2006 májusa és 2007 májusa között újabb hat ország (Görögország, Spanyolország, Portugália, Finnország, Olaszország és Hollandia) szüntette meg a korlá-

² A munkaerő-felmérés keretében a KSH 1992 óta gyűjt adatokat a 15–74 éves személyek gazdasági aktivitásáról, és negyedévente teszi közzé. Hasonló adatgyűjtés folyik az Eurostat koordinálásával az Európai Unió 27 tagországában, a 3 tagjelölt országban és a 3 EFTA országban (Labour Force Survey, LFS).

³ International Social Survey Programme.

⁴ Migration trends in an enlarged Europe (2004) European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Dublin.

⁵ Magyarok külföldi munkavállalása. Kutatási beszámoló, Kopint-Tárki.

tozásokat. Ausztria és Németország munkaerő-piaci nyitása várhatóan ismételt növekedést eredményez a migrációs szándékokban. A magyarok esetében a remélt szabadabb munkavállalási lehetőségek eddig leginkább a rövid távú – néhány hétre vagy hónapra tervezett – munkavállalási terveket ösztönözték (Hárs 2008).

A külföldön munkát vállalók jelentős része hosszabb-rövidebb idő után visszatér Magyarországra. A hazatérő migránsok közül csak azokról vannak adataink, akik visszatérve munkanélküliként regisztráltatják magukat. Ennek alapján az állapítható meg, hogy a visszaáramlás a válság időszakában, de összességében is magas arányt mutat – ez arra utal, hogy külföldi munkavállalás után itthon gyakran nehézséget okoz az elhelyezkedés, így érdemes és lehetséges munkanélküliként várni a jó hazai lehetőségre, illetve újabb külföldi munkavállalási alkalomra.⁶

Kik mennek el? Migrációs szándékok és megvalósításuk

A migrációs potenciál társadalmi és demográfiai jellemzői – az iskolai végzettségtől eltekintve – állandónak tekinthetők. „Általános tendencia, hogy a férfiak, a fiatalabb korosztályok, a munkanélküliek, a tanulók, a roma népesség és – a munkavállalási célú migrációt tekintve – a nyugati régiók lakói mutatnak nagyobb hajlandóságot a külföldi munkavállalásra” – állapítják meg Hárs és munkatársai (2004. 281). Az emberi tőke mutatói közül legfontosabb az idegennyelv-tudás szerepe: az idegen nyelvet beszélők migrációs hajlandósága az átlagnak két-háromszorosa. Egy 2003-as TÁRKI-felmérés szerint a 30 év alattiak az átlagnál kétszer gyakrabban szeretnének külföldre menni, a férfiak migrációs hajlandósága jóval erősebb a nőkéénél, és a korábbi külföldi munkavállalás is erőteljesen növeli a migrációs hajlandóságot (Hárs – Simonovits – Sík 2004).

2001-ben a férfiak kétszer gyakrabban tervezték a migráció valamilyen formáját, mint a nők; az életkor emelkedésével radikálisan csökkent a migrációs szándék; az iskolai végzettség növekedésével a szakközépiskolai érettségi szintjéig nőtt; az egyedül élők és a nőtlenek/hajadonok körében erősebb volt a migrációs szándék, a házasok körében az átlagosnál gyengébb. A gazdasági aktivitást vizsgálva azt látjuk, hogy a vállalkozók átlagosan, a munkanélküliek és a tanulók az átlagnál nagyobb mértékben terveztek migrációt; az alkalmazottak migrációs potenciálja is meghaladta az átlagot. Az alsó középosztályba tartozók munkavállalási szándéka valamelyest meghaladta az átlagot, a munkásosztályba és az alsó osztályba tartozóké pedig némileg elmaradt attól (Sík – Simonovits 2002).

⁶ Magyarok külföldi munkavállalása. Kutatási beszámoló, Kopint-Tárki.

2003-ban a KSH munkaerő-felmérésének adatai azt mutatták, hogy a nők növekvő aránya ellenére a férfiak migrációs hajlandósága még mindig lényegesen magasabb, és főleg a fiatalok szándékoznak elvándorolni. A munkanélküliek hajlamosabbak a migrációra, de csak a gyenge migrációs hajlandóság esetén (rövid távú külföldi munkavállalás). Nagyobb hajlandóságot mutatnak a diákok és az egyedülállók, valamint azok, akinek a munkavállalási hajlandósága is nagyobb (ők viszont általában házasok). 2007-ben újra megkérdezték ugyanezeket az embereket, hogy mennyiben váltották valóra terveiket. Az eredmények szerint a nők – bár migrációs hajlandóságuk lényegesen alacsonyabb, mint a férfiaké – sokkal nagyobb arányban valósították meg terveiket. A munkanélküliek migrációs szándéka magas, de a szegényebb régiókban élők számára a migráció nem merül fel reális lehetőségként. Aki migrációra hajlandó, az a hazai munkaerőpiacon is nagyobb teljesítményre és nagyobb áldozatra hajlandó, továbbá rugalmasabb és mobilabb. A sikeres külföldi munkavállalásban olyan tényezők is szerepet játszanak, mint a gazdasági előnyök, a családi támogatás és a kötöttségek hiánya. Aki már dolgozott külföldön, sokkal inkább tervezte, hogy a jövőben is dolgozik ott. A potenciális migránsoknak csak egy kis csoportja valósította meg korábbi migrációs terveit, ennek a kis csoportnak viszont a jövőben is szándékában áll, hogy külföldön dolgozzon (Hárs 2010).

A bevándorlók túlnyomó része a fejlett országokban általában fizikai munka. A munkások tömegeinek vándorlása azt jelzi, hogy foglalkoztatásuk egybecseng a munkáltatók érdekeivel is. Értelmiségiek általában csak akkor döntenek a kivándorlás mellett, ha hazájukban nem elégedettek a szakmai lehetőségekkel és/vagy jövedelmükkel. Vállalkozók és üzletemberek is megjelennek a bevándorlók között – vállalkozásaik sikere szakmai és anyagi erőforrásaik mértékén kívül a befogadó ország körülményeitől is függ (Portes – Böröcz 2001).

Hányan mennek el? A migráció mértéke

A migráció mérése – ahogyan arra a korábbiakban már utaltunk – nem egyszerű feladat. A migráció változásait nyomon tudjuk követni, de a statisztikák hiányosságai miatt vándorlás volumenére vonatkozó adatok inkább becslésnek, mint tényeknek tekinthetők.

A rendszerváltozást követően, a kilencvenes évektől a migráció intenzitása jelentősen megnőtt a volt szocialista országokban, és új mobilitási formák is jelentek (például a rövid távú, elsősorban jövedelem-orientált migráció). Ezek az újabb mozgások gyakran időszakos, ismétlődő jellegű mozgások voltak.

A kelet-európai országok lakóinak tömeges Nyugatra áramlása közvetlenül a rendszerváltások után nem következett be, az Európai Unióba való belépést követően azonban az ilyen irányú migráció felerősödött. A régi tagországok

munkaerőpiacának fokozatos megnyitása tovább erősítette azt a folyamatot (Gödri – Tóth 2010).

A pénzügyi és az ezt követő gazdasági válság hatására a folyamat – átmenetileg – megtorpant, és jelentős visszaáramlás is elindult a migránsokat fogadó országokból a kibocsátó országok felé.

Magyarországon a rendszerváltozást követően az országból való távozás bejelentésére nincs kötelezettség, és a távozóknak sem fűződik semmilyen érdeke a bejelentéshez, ezért a kivándorlási statisztika megbízhatósága jelentősen romlott. Ahhoz, hogy hozzávetőleg meg tudjuk becsülni az országból távozókat számát, felhasználhatjuk a tükörstatisztikákat, vagyis a fogadó országok bevándorlási statisztikáit. Ezek alapján a kilencvenes évek közepétől 20–28 ezer fő vándorolt ki évente, 2007-ben több mint 34 ezer, 2008-ban pedig 42 ezer fő (ennyi magyar állampolgárt regisztráltak bevándorlóként az európai országokban). Ez azonban nem jelenti a kivándorlók teljes létszámát, csak egy alsó határ, mert nincs benne a nem európai kivándorlás, továbbá adathiányok is vannak.

Össességében 1994 és 2008 között legalább 380 ezer magyar állampolgár távozott különböző európai országokba.⁷ Egy részük feltehetően visszatért, de akik már bekerültek az egyes országok nyilvántartási rendszerébe, feltehetően hosszabb időre tervezték külföldi tartózkodásukat.

2008-ban mintegy 121 ezer fő volt az európai országokban nyilvántartott magyar állampolgárok száma, akiknek fele Németországban, 16%-a pedig Ausztriában élt. Ez a szám azonban nem tartalmazza azokat, akik időközben megszerezték az adott ország állampolgárságát, továbbá a turistaként külföldön élőket, valamint azokat, akik olyan uniós országba távoztak, amelyik megnyitotta munkaerőpiacát Magyarország előtt, és az ott tartózkodás és a munkavállalás már nem kötődik engedélyhez a magyar állampolgárok számára.

Mindezekből arra következtethetünk, hogy a Magyarországot 1990 után elhagyók tényleges létszáma jóval nagyobb a kivándorlási statisztikában megjelenő adatoknál, de még így is sokkal alacsonyabb szintű, mint a többi középkelet-európai országban.

Abban, hogy a bővülő lehetőségek ellenére csak kevesen hagyták el az országot, jelentős szerepet játszhat a szociális juttatások viszonylag magas szintje. Ezt támasztja alá az is, hogy a 2004-ben csatlakozott országok közül azokban alacsony a népesség migrációs hajlandósága, amelyekben a szociális ellátórendszerek a magyarországihoz hasonlóak (Gödri – Tóth 2010).

Az ország népességének alakulását nemcsak az elvándorlás, hanem a bevándorlás is befolyásolja. Ismeretes, hogy a bevándorlók túlnyomó része a környező országokból érkező magyar, és hogy Románia kiemelt szerepet ját-

⁷ Megjegyezzük, hogy természetesen az Európán kívüli országokban is élnek magyarok, igen nagy számban az Egyesült Államokban (2000-ben 92 ezer fő magyarországi születésű), vagy például Ausztráliában.

szik ebben a folyamatban. A romániai migrációból Magyarországra vonatkozóan különösen az erdélyi magyarok migrációja és munkavállalása fontos.

A magyar kisebbség körében már a nyolcvanas években elkezdett erősödni a kivándorlás, részben a fokozódó kisebbség-ellenesség, részben pedig a romló gazdasági helyzet hatására. A rendszerváltozást követően óriási tömegek vándoroltak ki Romániából, és bár legnagyobb méreteket az első két-három évben öltött, a kivándorlás az azóta eltelt évtizedekben is folyamatos volt.

A romániai migráció összességében folyamatosan csökkent a kilencvenes években, és még jobban csökkent az erdélyi magyarok körében. Ezt részben a korábbi időszak erőteljes elvándorlása és annak szerkezete magyarázza: akik migránsok lehetnének, már korábban elmentek az országból (Hárs 2008).

A romániai bevándorlók száma Magyarországon 1988 és 1990 között volt a legmagasabb, 1992–1998 között viszonylag alacsony szinten maradt (4–5 ezer fő évente), majd ismét emelkedni kezdett. A romániai bevándorlók mintegy 90 százaléka magyar nemzetiségű volt az ezredforduló környékén is (Gödri – Tóth 2010).

Számunkra ez azért fontos, mert a Romániából Magyarországra eddig bevándorlóként érkezők feltehetően nagy arányban fognak továbbmenni, és Ausztriában vagy Németországban vállalnak majd munkát. Vagyis elmarad az a bevándorlási többlet, ami eddig fontos szerepet játszott a népességszökkenés mérséklésében.

Hová mennek? A migráció célországai

A munkaerő külföldi értékesítését leginkább a német és az osztrák munkaerőpiacon tervezik a magyarok, a kivándorlás leggyakoribb célpontja pedig – Németország és Ausztria mellett – az Egyesült Államok. Ez a megállapítás mindhárom migrációs típusra igaz (rövid távú külföldi munkavállalás, hosszú távú külföldi munkavállalás, kivándorlás). A migráció iránya az uniós csatlakozást követően sem változott jelentősen.

Az 1990-es években, a rendszerváltást követő időszakban a kelet-európai migráns népességnek is Németország és Ausztria volt a fő célpontja: 2000-ben 70%-uk ebbe a két országba érkezett. Az unió 2004-es bővítését követően azonban az EU8 országokból – meglehetősen váratlanul – az Egyesült Királyságba és Írországba is jelentős vándorlás indult meg, miközben a migránsoknak alig a fele választotta Németországot és Ausztriát. Tehát az e két országba irányuló migráció jelentős volt és növekedett is, de összességében a vártnál mégis alacsonyabb maradt. Érdekes módon azonban például Svédországba nem indult meg tömeges beáramlás – a teljesen szabad munkaerőpiac és a szociális ellátások szabad hozzáférhetősége mellett sem (Hárs 2008).

Az uniós csatlakozást követően ugyan új célországok is felkerültek a Magyarországról elvándorlók listájára – például Spanyolország, Olaszország, Hollandia, Svédország –, lényegében azonban a hagyományos migrációs mintázatok fennmaradása figyelhető meg (Gödri – Tóth 2010).

Annak, hogy az új lehetőségek nem változtatták meg jelentősen sem a migráció mértékét, sem pedig az irányát, részben történeti, részben egyéb, a migráció természetéből fakadó okai lehetnek.

Európában történetileg nézve is Németország volt Kelet-Közép-Európa fő migrációs partnere. A Németországba bevándorlók között kevés a fejlődő országokból érkezők száma, míg a fejlett országokból és különösen a Kelet-Európából érkezők száma magas. Németország a kelet-európaiak legfontosabb kivándorlási célpontja. Németország kevéssé érintett az észak–déli irányú migrációban, viszont központi szerepet játszik az Európán belüli kelet–nyugati vándorlásban (Melegh 2002).

A legnagyobb és legvonzóbb további lehetőséget az Egyesült Királyság jelentette, de a migrációs szándékok ebben az irányban csak lassan nőttek. Szerepet játszhatott ebben a nagyobb távolság, a kapcsolatok hiánya és a hagyományos munkavállalási formák feladása. Németországban és Ausztriában szakmunka-igényesebb lehetőségek várják a migránsokat, és itt a valamivel idősebbek is megtalálják a számításukat – az Egyesült Királysággal ellentétben. Végül a hagyományok és a tapasztalatok erősebbnek bizonyultak az új lehetőségek vonzerejénél (Hárs 2008).

Massey és munkatársai általános jelenségként írják le a migrációs struktúrák állandóságát: „a migrációs áramlások meghatározott helyen és időben bizonyos mértékű stabilitásra, struktúrára tesznek szert, amit migrációs rendszereknek nevezünk. Ezekben viszonylag intenzív az árunak, a tőkének és az embereknek a mozgása bizonyos országok között, míg mások között gyengébb a forgalom. Egy nemzetközi migrációs rendszerhez általában egy központi helyzetű fogadó régió, amely lehet egy ország vagy egy országcsoport, és a speciális külső országoknak egy, a másikkal a bevándorlók szokatlanul nagy áramlásával kapcsolódó csoportja tartozik” (Massey et al. 2001. 28).

Portes és Böröcz (2001) szintén arra a következtetésre jut, hogy „a nemzetközi migráció az összes többi nemzetközi folyamathoz hasonlóan nem az elkülönült nemzetállamok közötti légi térben játszódik le, hanem egy történetileg kialakult, átfogó világrendszer keretein belül” (84–85.).

Ugyancsak szerintük „a munkaerő-áramlások keletkezése nem annyira a résztvevők valamiféle kicsinyes gazdasági előnyérdekére, mint inkább a kibocsátó és a fogadó országok közötti korábbi kapcsolatok történetére vezethető vissza” (Portes – Böröcz 2001. 69). Továbbá, „noha a migráció látszólag nem más, mint egyének gazdaságilag »racionális«, a szegénység előli menekülésként leírható döntéssorozatának kimenetele, eredete valójában a küldő és a

fogadó ország közötti gazdasági és politikai érintkezés aszimmetrikus hatalmi viszonyainak történetében keresendő” (Portes – Böröcz 2001. 72).

A szerzőpáros a munkaerő áramlásának az eredeti anyagi ösztönzés csökkenését vagy megszűnését követő, recessziós időszakokban történő fennmaradására is kínál magyarázatot. A munkaerő vándorlása, mint társadalmi folyamat, a migrációs hálózatok kiépülésével állandósul. Ezt támasztja alá, hogy számos kutatás szerint a kivándorlás valószínűségének egyik legfontosabb magyarázó tényezője az, van-e az adott egyénnek, illetve rokonságának korábbi migrációs tapasztalata. A migráció gyakran ciklikus jellegű: egy-egy munkavállaló többször is visszatér külföldre rövidebb-hosszabb ideig. Az ilyen típusú migrációban az anyagi érdekek mellett kulcsfontosságú a kapcsolatok, illetve az érdek-kötődések megléte és az információk áramlása (Portes – Böröcz 2001. 73). Az ilyen társadalmi hálózatok egyben pénzügyi védőhálóként funkcionálnak, továbbá kulturális és politikai információkat is szolgáltatnak a migrációba újonnan bekapcsolódók számára.

Régi–új lehetőségek: Ausztria és Németország

Mint az előzőekben láttuk, Németország és Ausztria kiemelt szerepet játszik a Magyarországról elvándorlók célországai között. „Míg az munkavállalási irányok csak lassan és szerényen vonzották a magyarokat, addig Németország és Ausztria változatlanul fontos maradt; ezeken a munkaerőpiacokon a magyarok jelenléte továbbra is stabil és növekvő” (Hárs 2008. 114).

Az elvándorlás mértékére jellemző, hogy becslések szerint 1987 és 1996 között mintegy 50 ezer magyar állampolgár ment ki huzamosabb időre Németországba: 1987 és 1990 között körülbelül 20 ezerre, a kilencvenes években pedig 30 ezerre tehető a vándorlók létszáma (Melegh 2002). Az ezredforduló után is 14–25 ezer fő magyar állampolgárságú bevándorlót regisztráltak évente (Gödri – Tóth 2010). Megállapíthatjuk, hogy – a lengyelek változatlan létszámbelei túlsúlya mellett – az új uniós tagországok migránsai közül a második legnagyobb és folyamatosan növekvő létszámú csoport a magyaroké (Hárs 2008. 114).

Az osztrák és a német munkaerő-piaci nyitás valószínűleg felerősíti az Ausztriába és Németországba irányuló elvándorlást, ennek mértékével kapcsolatban azonban igen eltérő becslések láttak napvilágot.

2010-ben az EU15 tagállamokban 2,3 millió munkavállaló dolgozott a nyolc új tagállamból. Az Európai Bizottság becslése szerint 2015-re ez a szám egymillióval nőhet, 2020-ra pedig (további 600 ezer fős növekedéssel) elérheti a 3,9 milliót. Az EU8 országcsoportban jelenleg 12 millióan foglalkoznak a gondolattal, hogy külföldön dolgozzanak. A tapasztalatok szerint azonban mindössze 10 és 50 százalék között van azok aránya, akiknél a tervet tettek is követik, és a többség csak átmenetileg maradna külföldön. Tehát legfeljebb 6 milli-

óan vándorolnának ki 2011. május elseje után, ám csupán egy részük maradna véglegesen a külföldön.

Az Osztrák Gazdaságkutató Intézet (WIFO) prognózisa szerint a nyitást követő két évben évi 21-26 ezer közötti külföldi – többségében képzett – munkavállalóra számítanak, akik csak ideiglenesen maradnak Ausztriában.

Rudolf Hundstorfer munkaügyi miniszter sem számít áradatra: 20–25 ezer új, a kelet-közép-európai országokból érkező munkavállalóval számol. Ez azonban nem jelentene drámai változást, mivel már eddig is közel 150 ezer külföldi dolgozik Ausztriában, közülük mintegy 29 ezer magyar. A burgenlandi munkahelyek 10 százalékát eddig is magyarok töltötték be.⁸

Az Osztrák Munkaügyi Hivatal (AMS) szerint a május elseje után érkező új munkavállalók többsége az alacsony és a közepes képzettségűek közül kerül ki. Túlnyomó többségük nem telepszik le Ausztriában, hanem ingázni fog a határon át, hogy a magasabb ausztriai kereseteket lakóhelyének alacsonyabb megélhetési költségeivel együtt használhassa ki. Az elemzések szerint Magyarországról érkeznek majd a legtöbben.

Németország befogadóképessége a munkaerő tekintetében nagyságrendekkel nagyobb, mint Ausztriáé, és az előzetes becslések is jóval szélesebb skálán mozognak.

Andor László, az Európai Bizottság foglalkoztatáspolitikáért felelős magyar biztosának nyilatkozata szerint a május elsejei nyitást követően 100 ezer külföldi munkavállaló érkezhetsz Németországba a következő négy évben, akiknek nagyjából a fele Lengyelországból várható.

A nürnbergi Munkaerőpiaci Kutatóintézet szerint körülbelül 100 ezer közép-európai munkavállaló érkezésére lehet számítani Közép-Európából, ami 2020-ig 600–900 ezerre növekedhet. A szakértők úgy vélik, hogy 2015-től közel hárommillió képzett munkaerő hiányzik majd Németországból a lakosság csökkenése miatt.

A kölni Gazdasági Kutatóintézet legfeljebb 800 ezer bevándorlóra számít Németországban a következő két évben, majd 2020-ig további 400 ezerre. Bár ezek meglehetősen magas számok, mégsem irreálisak, amit az is jelez, hogy 1991 és 2000 között több mint hárommillió bevándorló érkezett Németországba.

Kiket várnak?

A Magyarországot elhagyó munkavállalók képzettség, illetve szakmák szerinti összetételét alapvetően meghatározza, hogy milyen munkalehetőségeket kínálnak a potenciális befogadó országok. Noha szakképzetlen munkaerőre is van igény – elsősorban idényjelleggel –, elsősorban mégis szakképzett munka-

⁸ *Napi Gazdaság*, 2011. április 21.

erőt várnak a fogadó országok. Főként a vendéglátásban, idegenforgalomban, szállodaiiparban számítanak vendégmunkásokra, de az ipar egyéb ágai – gépgyártás, építőipar, feldolgozóipar – is nagyszámú álláslehetőséget biztosítanak. A felsőfokú végzettségűek közül főleg a mérnökök és informatikusok keresettek. Az egészségügyben a szakképzett ápolók és az orvosok szinte bárhol találnak munkát – az elvándorlás következtében ezeken a területen már most komoly szakemberhiánnyal állunk szemben.

Az elvándorlók számát nagymértékben befolyásolja a rendelkezésre álló állások száma. Az Európai Foglalkoztatási Szolgálat (EURES) folyamatosan frissülő adatbázisában a munkaerő-piaci nyitás hétvégéje előtt Németországban csaknem 400 ezer, Ausztriában pedig több mint 20 ezer álláslehetőséget kínáltak a munkáltatók.

Az első adatok azt mutatják, hogy a valóság felülmúlhatja a várakozásokat: 2011. május 1-jétől augusztus 30-ig 31 ezer fővel nőtt Ausztriában az EU8 országokból, Máltáról, Ciprusról, Bulgáriából és Romániából érkező munkavállalók száma. A határ menti osztrák tartományokban a májustól eltelt négy hónap alatt 10 ezer fővel nőtt a foglalkoztatott magyarok száma, így már 38 ezren vannak – az Osztrák Egészségbiztosítási Szövetség (Hauptverband der österreichischen Sozialversicherung) adatai szerint.

A Németországba érkező magyarokról nem rendelkezünk olyan friss statisztikákkal, mint Ausztria esetében, korábbi évek adataiból azonban kiolvashatók bizonyos tendenciák. A Német Szövetségi Statisztikai Hivatal adatai szerint a 2010-ben az országba érkező bevándorlók nemzetiség szerinti megoszlásában a magyarok a második helyet foglalták el, több mint 29 ezer fővel. Őket csak a lengyelek előzik meg, igaz, nagyságrendekkel nagyobb számmal, közel 116 ezer fővel. A rangsorban következő Szlovákiából már csupán 8 és fél ezren érkeztek, Lettországból, Litvániából és Csehországból pedig ennél is valamivel kevesebben. A Németországba érkező magyar bevándorlók száma 1997-től szinte folyamatosan növekedett, 2003-ban megtorpant ugyan kissé, azóta azonban meredeken emelkedik.

Az elvándorlás mértéke és hosszú távú következményei

A továbbiakban arra próbálunk meg becslést adni, hogy mit jelent Magyarország népességének alakulására nézve a munkavállalók Ausztriába, illetve Németországba való elvándorlása a következő két évtized távlatában.

Az ország népességszámát elsősorban az olyan külföldi munkavállalás befolyásolja, amelynek során a munkavállaló hosszabb időre vagy akár véglegesen is letelepszik egy másik országban. Mivel Ausztriába jellemzően ingáznak a magyar munkavállalók, másrészt a potenciális munkavállalók száma is nagy-

ságrendekkel kisebb, mint Németországban, csak a Németországba irányuló munkavállalási célú vándorlással foglalkozunk.

Ennek megfelelően két népesség-előreszámítási változatot dolgoztunk ki: egy alapváltozatot és egy munkaerő-migrációs változatot. A két változat csak a vándorlás tekintetében tér el.

Az előreszámítás a nemzetközi előreszámítási gyakorlatban leginkább elterjedt kohorsz-komponens eljárással készült. Az előreszámítás hipotézisei a népmozgalmi jelenségek legfontosabb mutatószámainak – teljes termékenységi arányszám, születéskor várható élettartam, nemzetközi vándorlási egyenleg – jövőbeni alakulására vonatkoznak. A számítások készítésekor már rendelkezésre álltak a 2010. évi születési és halálozási adatok, így ezeket is figyelembe vettük a számítások során.

A termékenységi hipotézis a teljes termékenységi arányszámra (Total Fertility Rate, a továbbiakban TFR) vonatkozik. A TFR azt az átlagos gyermekszámot mutatja, amit a nők szülőképes koruk végéig világra hoznának, ha termékenységük az adott naptári évben megfigyelt, az anyák életkora szerinti gyermekszülési gyakoriságok (korspecifikus termékenységi arányok) szerint alakulna.

A halandóság esetében a születéskor várható élettartamra (e_0^0) fogalmazunk meg feltételezéseket. A születéskor várható élettartam az újszülöttek átlagos élethossza, feltéve, hogy minden életkorban olyan valószínűséggel élnek tovább, mint az adott naptári évben a megfelelő életkorú személyek.

A nemzetközi vándorlásnál a hipotézis a vándorlási egyenlegre, a bevándorlók és a kivándorlók különbségére vonatkozik.

A termékenységi, halandósági és a vándorlási hipotézisek kombinálásával általában három előreszámítási változatot szokás kidolgozni: alap-, alacsony és magas változatot. Az alapváltozat visszafogott, a jelenlegi ismereteink szerint leginkább reálisnak tekinthető változásokkal számol a demográfiai folyamatokban: a ma elképzelhetőnek tartott maximumhoz képest kissé alacsonyabb a várható élettartam feltételezett emelkedése, ugyanakkor magasabb termékenységet veszünk figyelembe, mint amit jövőbeli minimumként elképzelhetőnek tartunk, továbbá jelentős bevándorlási többletet feltételezünk. Az alacsony és a magas változatok a népesség jövőbeni alakulásának határait jelölik ki: ezek adják a maximális és a minimális népességszámokat.

Jelen tanulmányban az a célunk, hogy a munkaerő-piaci migrációnak a népességszám alakulására gyakorolt hosszú távú hatásait mutassuk be, ezért az alap- és a munkaerő-piaci migráció figyelembevételével kialakított migrációs változatot mutatjuk be.

Az *alapváltozat* hipotézisei szerint az átlagos gyermekszám (TFR) a jelenlegi 1,25-ről fokozatosan emelkedve 2030-ra eléri az 1,5-et; a születéskor várható élettartam a nőknél 82,5 évre emelkedik a jelenlegi 78,1-ről, a férfiaknál 75,5 évre a jelenlegi 70,5 évről; a vándorlási egyenleg esetén 15 000 fős többlettel számolunk.

A *munkaerő-migrációs változat* csak a vándorlásra vonatkozó feltételezésekben tér el az alapváltozattól. A vándorlási hipotézis a következőképpen módosul: 2011 és 2020 között 120 ezer fő vándorol ki munkavállalási céllal Németországba, velük együtt családtagként további 30 ezer fő (25%); 2021 és 2030 között évente 5000 főre csökken a Németországba irányuló kivándorlás; a Magyarországra bevándorlók száma – és így a vándorlási többlet is – 2014-től évente 5000 fővel csökken.

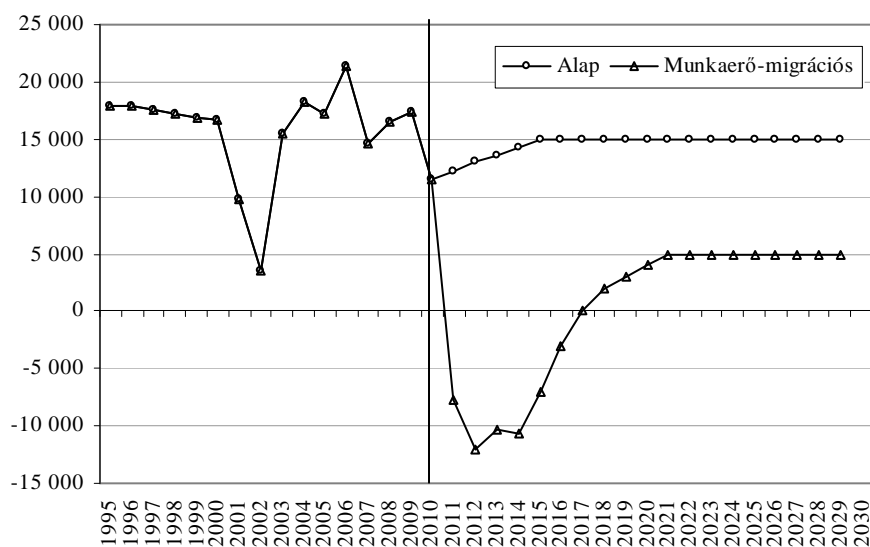
Az alapváltozatban azt feltételezzük, hogy az átlagos gyermekszám (TFR) a jelenlegi 1,25-ről fokozatosan emelkedve 2030-ra eléri az 1,5-et. A születéskor várható élettartam a nőknél 82,5 évre emelkedik a jelenlegi 78,1-ről; a férfiaknál ugyanezek az értékek 75,5 és 70,5. A nemzetközi vándorlás egyenlegét 15 000 főre tesszük.⁹ Az alapváltozat szerepe ebben az esetben az, hogy viszonyítási alapként szolgáljon a munkavállalók feltételezett többlet-elvándorlása hatásainak bemutatásához. Újabb, a valós helyzetet és a várható hosszabb távú változásokat jobban tükröző előreszámítást majd az ez évi népszámlálás eredményeinek ismeretében tudunk készíteni.

A munkaerő-migrációs változatban azt feltételezzük, hogy a kölni Gazdaságkutató Intézet által felső határként becsült 1,2 millió külföldi munkavállalónak csupán a fele fog valóban valamilyen állást betölteni, és ezek 20%-a lesz magyar, akik 2011 és 2020 között fogják elhagyni Magyarországot. (Hasonló becsléssel élhetnénk, ha a nürnbergi Munkaerőpiaci Kutatóintézet becslését vesszük figyelembe: ők alsó határként jelölték meg a 600 ezer főt). Ez azt jelenti, hogy 120 ezer fő vállal munkát és telepszik le Németországban 2011 és 2020 között. Családtagként velük együtt távozik az országból további 30 ezer fő. Feltételezzük, hogy a kezdeti intenzívebb kivándorlás a későbbiekben mérséklődik. Számszerűen ez azt jelenti, hogy 2011-ben 20 ezer fő, 2012-ben 25 ezer fő, 2013-ban 24 ezer fő németországi munkavállalását feltételezzük, majd ezt követően folyamatos csökkenéssel 2021-re 5000 főre csökken ez a kivándorlási többlet. (A 2011-ben feltételezett alacsonyabb létszámot az indokolja, hogy nem év elején, hanem csak május 1-jén nyílt meg a német munkaerőpiac, így ebben az évben rövidebb idő állt a munkavállalók rendelkezésére.) A kivándorlók életkor szerinti összetételét a KSH lakossági munkaerő-felmérése alapján becsüljük. Azt feltételezzük, hogy a kivándorlók 60%-a férfi, 40%-a nő. Igaz ugyan, hogy a külföldön munkát vállalók többsége férfi, a férfiakkal együtt viszont többnyire nők mennek családtagként, így ezt a férfi–nő arányt reálisnak tartjuk.

A Magyarországra bevándorlók létszámának éves 5000 fős csökkenését 2014-től az indokolja, hogy a 2007-ben csatlakozott országok, így Románia esetében is ekkor szűnik meg minden EU-tagországban a munkavállalás korlá-

⁹ A nemzetközi vándorlás egyenlegét a jelenleg rendelkezésre álló vándorlási adatok alapján becsüljük. Ez valószínűleg túlbecsüli a tényleges vándorlási nyereséget – az októberi népszámlálást követően reálisabb képet kapunk majd a vándorlásról (is). Bővebben lásd Gödri 2010.

tozása. Ez valószínűleg azzal jár, hogy az újonnan megnyitott munkaerőpiacokra nagyobb mértékben áramlanak majd a romániai munkavállalók, és ennek következtében kisebb létszámban jelennek meg Magyarországon bevándorlóként (ismeretes, hogy a Magyarországra bevándorlók túlnyomó része Romániából, azon belül főként Erdélyből érkeznek).

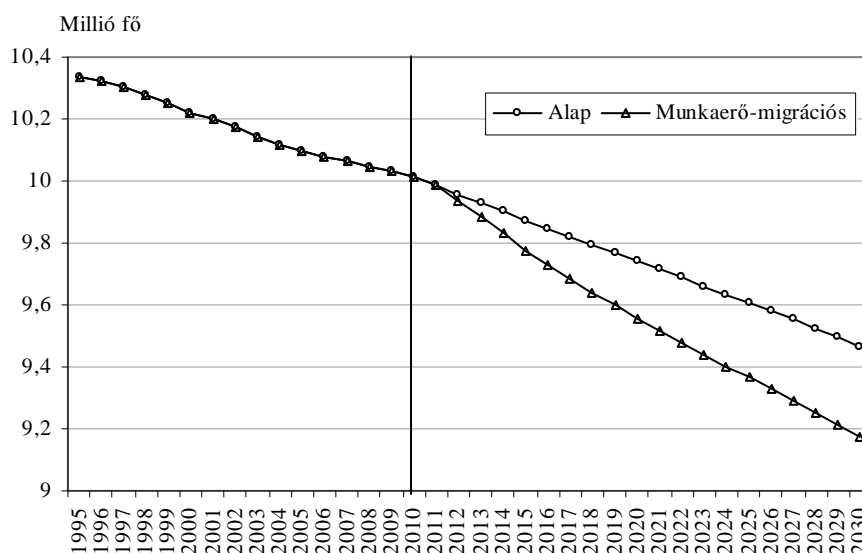
*I. Nemzetközi vándorlási egyenleg, Magyarország
1995–2010 és 2011–2030 közötti hipotézis
Balance of international migration, Hungary
Hypothesis for 1995–2012 and 2011–2030*

Népesség, népmozgalom

Magyarország népessége az alapváltozat szerint 2030-ra 9 millió 467 ezer főre csökken, így két évtized alatt 518 ezer fős veszteséggel számolhatunk – évente átlagosan 26 ezer fővel. A természetes fogyás ugyanebben az időszakban 796 ezer fő, vagyis évente átlagosan 42 ezer fő, amit a vándorlási nyereség ellensúlyoz valamelyest. Mindez úgy, hogy feltevéseink inkább optimistának, mint realistának nevezhetők, különösen a vándorlás tekintetében: a bevándorlók ugyanis elsősorban a szomszédos országokból, főként Romániából érkeznek – a bevándorlási potenciál azonban nem végtelen nagy, egy idő után tehát elkerülhetetlenül csökkenni fog a bevándorlás mértéke. Természetesen elképzelhető,

hogy a jelenlegi bevándorlók helyét más csoportok veszik át, erről azonban ma még nem tudunk megalapozott hipotéziseket megfogalmazni. Valószínű, hogy a vándorlás becslése más szempontból is túlzó: a jelenlegi statisztikai adatokból, illetve becslésekből indulunk ki, amelyek a bevándorlók számának viszonylag pontos ismeretén, ellenben az elvándorlók számának sokkal pontatlanabb becslésén alapulnak.

A munkaerő-migrációs változatban 2030-ban a népesség közel 815 ezer fővel kevesebb a 2011. évi népességnél, és csaknem 297 ezer fővel kevesebb, mint az alapváltozatban: 9 millió 171 ezer fő. A természetes fogyás 818 ezer fő, ami nem sokkal – 24 ezer fővel – tér el az alapváltozattól, azonban érdemes alaposabban megvizsgálni, hogy miből tevődik össze: részben a születések számának csökkenéséből, részben pedig a szintén csökkenő halálozásokból.

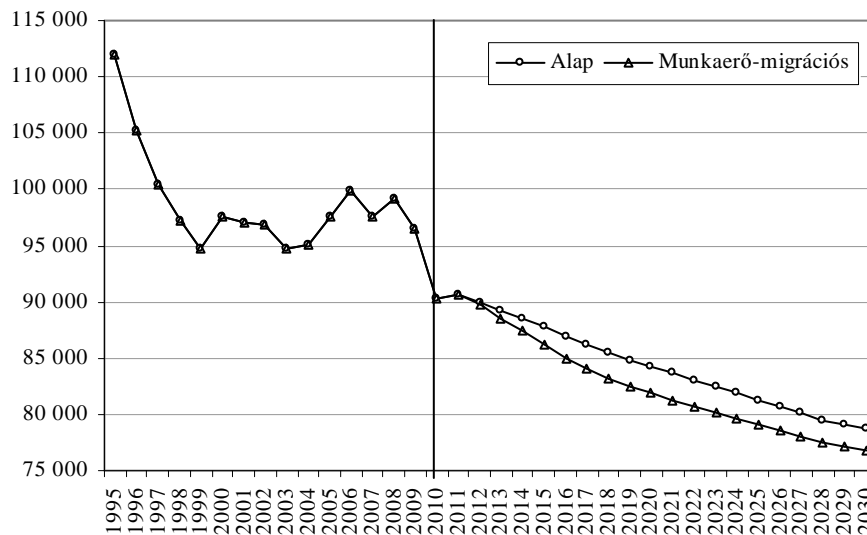
II. Magyarország népessége, 1995–2010
A népesség várható alakulása, 2011–2030
Population of Hungary, 1995–2010
Expected population size, 2011–2030

Az alapváltozat igen jelentős mértékű vándorlás figyelembevételével született: 2011 és 2030 között 278 ezer fő vándorlási többlettel számoltunk; de a vándorlás egyenlege még a munkaerő-migrációs változatban is pozitív marad – bár csekély, alig haladja meg a 3 ezer főt – a két évtized végére, a jelentős mér-

tékű munkaerő-elvándorlás ellenére. Hosszabb távon tehát magas szintű bevándorlás lenne szükséges a népességfogyás mérsékléséhez.

Az élveszületések száma 2004-től biztató emelkedést mutatott, ám 2010-ben váratlanul 90 ezer före zuhant. Az alapváltozat szerint 2030-ban ennél 11 ezer fővel kevesebb, mindössze 79 ezer gyermek fog születni. A munkaerő elvándorlását feltételező változat szerint a „végeredmény” csak kismértékben tér el az alapváltozattól, vagyis a 2030-as születésszám nem éri el a 77 ezer főt (76 775 fő). Ennek az az oka, hogy ekkor az országból eltávozott szülőképes korú női népesség már nem befolyásolja a termékenység alakulását – hiszen ők, ha itt maradnak, már akkor is kiléptek volna a szülőképes korból vagy annak vége felé járnának; másrészt, az ő Magyarországon meg nem született gyermekeik szintén nincsenek hatással a termékenységre – hiszen még a legidősebbek is legfeljebb 20 évesek lennének, akik körében még igen alacsony a termékenység. A valódi veszteség az itthon elmaradt születések számában mutatkozik meg: csaknem 36 ezerrel kevesebb gyermek születik, ha a leendő anyák korcsoportja hiányzik az országból. Ezt a veszteség a későbbiekben hatványozódik, hiszen a meg nem született gyermekeknek sem lehetnek a jövőben gyermekeik. Tehát az elmaradt születések hatása hosszú távon összeadódik és felgyorsítja a népességcsökkenést.

Élveszületések száma

III. Az élveszületések száma az alap- és a munkaerő-migrációs változatban
1995–2030

Number of live births in the base and labour force migration scenario,
1995–2030

A halálozások számában enyhe emelkedés is előfordulhat, de hosszú távon inkább csökkenést várunk: 2011-től mindkét változatban csökken a halálozások száma. A halálozások éves száma a 2010-es 130 ezerről az alapváltozatban 123 ezer főre, a munkaerő-migrációs változatban pedig 121 ezer főre csökken. Az utóbbi változatban összességében 14 ezer fővel kevesebb halálozás következik be a 2011–2030 közötti húsz évben. A halálozás csökkenésének általában a javuló halandósági mutatók (emelkedő várható élettartam) és a csökkenő népességszám az oka. A két változat közötti különbséget – a munkaerő-migrációs változat javára – az okozza, hogy az elvándoroltak egy része a 2011-től eltelt húsz év alatt nem Magyarországon, hanem külföldön halálozik el.

Népesség a kiemelt korcsoportokban

A népesség-előreszámítások során a nemek és az életkorok szerinti létszámadatok alapján ezek össznépelességen belüli arányai is kiszámíthatók. Különösen figyelemre méltóak az ún. kiemelt összevont korcsoportok: a fiatalkorúak (0–19 évesek), a munkavállalási korúaknak is tekintett 20–64 évesek, valamint az időskorúak, ebben az esetben a legalább 65 évesek.

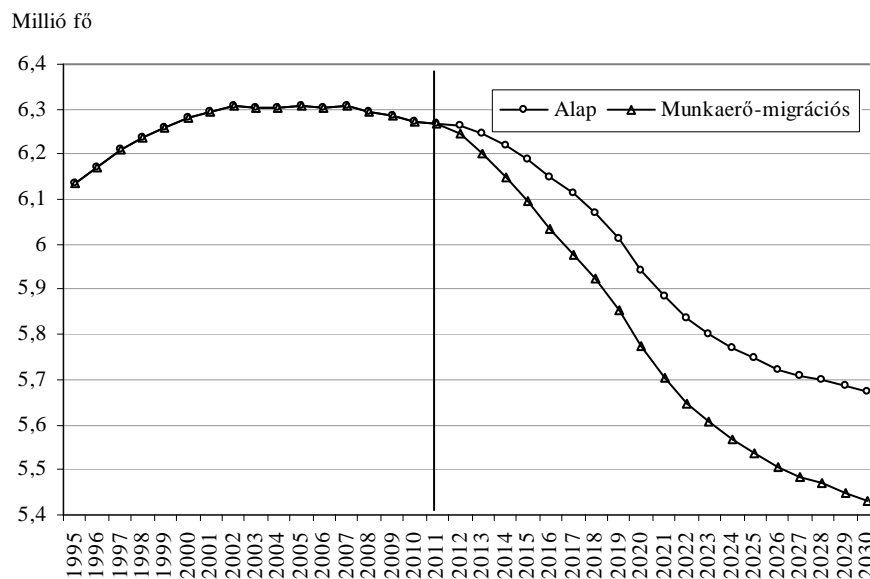
A 0–19 évesek száma az alapváltozat szerint 2 millió 46 ezerről 1 millió 727 ezerre csökken 2011 és 2030 között, vagyis ebben a korcsoportban 321 ezerrel lesznek kevesebben húsz év alatt. A munkaerő-migrációs változatban ehhez még további 36 ezer fős hiány adódik, vagyis az a létszám, amennyivel kevesebb születés fordult az elvándorlás következtében.

A 20–64 évesek száma 2011-ben 6,27 millió fő volt. Ez a létszám a már 2007-től induló csökkenés eredménye, azt megelőzően azonban, 1995-től 6,14 millió főről indulva 2002-ig folyamatosan növekedett, illetve utána stagnált a korcsoport létszáma. Úgy tűnik, a 2007-ben kezdődött csökkenés megállíthatatlanul folytatódik 2030-ig, amikor az alapváltozatban 5,67 millióra csökken a munkaképes korúak létszáma. A munkaerő-migrációs változatban 5,43 millió fő várható ebben a korcsoportban. A két változat között 230 ezer fő a különbség – a várhatóan elvándorló 275 ezer főnél kevesebb, mert az adott időszakban a fiatalok, a 20 éves kort elérők létszáma még alig csökken, tehát ők biztosítanak utánpótlást.

A bevándorlás lényegesen módosítja ugyan a csökkenés mértékét, ahhoz azonban, hogy a csökkenés ne következzen be, évente 30 ezer fős vándorlási többletnek kellene jelentkeznie ebben a korcsoportban, a munkaerő-migrációs változat szerint pedig közel 42 ezer fő többletnek, amit jelenlegi ismereteink szerint valószínűtlennek tartunk.

Az időskorúak, a 65+ évesek száma viszont a népesség és azon belül a fiatalok létszámának csökkenésével ellentétesen változik, jelentősen emelkedik.

2011-ben a 65 éves és idősebbek korcsoportjában 1,67 millió fő él, számuk az alapváltozat szerint 2030-ra 2,07 millió lehet. A munkaerő-migrációs változatban ez a szám alacsonyabb, 2,05 millió – ennek azonban az az oka, hogy éppen azok elvándorlását feltételeztük, akiknek egy jó része e korcsoport növekvő létszámához járulna hozzá húsz év elteltével.

IV. A 20–64 évesek számának alakulása 1995 és 2030 között
Change in the size of the population aged 20–64 between 1995 and 2030

A korcsoportok létszámviszonyaiban lényeges változások tanúi lehetünk. Az öregedési index (a 60 éves és idősebbek aránya a 0–19 évesekhez viszonyítva) 2007-ben elérte az 1-et, ami azt jelenti, hogy a két korcsoport létszáma megegyezett. Eztán további növekedés várható 2030-ig, amikor is az előrebecsülés alapváltozata szerint 1,54-re emelkedik az arány. Ez utóbbi azt jelenti, hogy az idősek másfélszer annyian lesznek, mint a fiatalok.

A korösszetétel alakulása

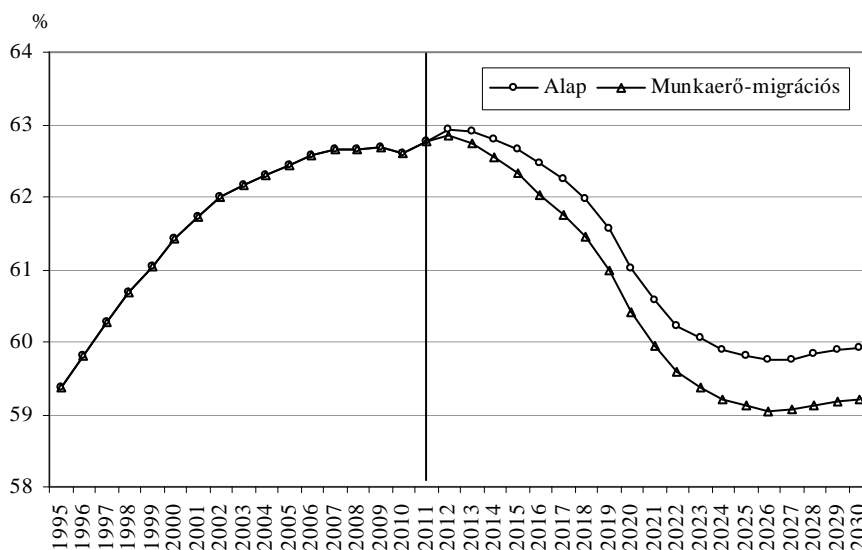
Magyarország népességének korösszetételére hosszabb ideje a demográfiai öregedés nyomja rá a bélyegét, vagyis az, hogy a népesség egyre nagyobb hányadát teszik ki az idősek. Ugyanakkor jelentősek a korcsoportok létszámingadozásai is – elsősorban a múltbeli események (népességpolitikai intézkedések,

rendszerváltozás) születésszámra gyakorolt hatásainak következtében. A munkaerő elvándorlásának várható, csaknem 300 ezer főt érintő hatása tovább súlyosbítja a helyzetet.

A korcsoportos népességi arányok alakulása

A 0–19 évesek aránya – a termékenység szintjének változásával összhangban – csökken, a 2011-es 20,5 százalékról 18,2 százalékra az alapváltozat szerint. A munkaerő-migrációs változat alig tér el ettől: 2030-ban 18,4 százalék várható.

A középkorosztály, a 20–64 évesek aránya 2026-ig szintén csökken, majd ezt követően lassú növekedésnek indul. Az alapváltozatban a 2011-es 62,8 százalékról 2030-ra 59,9 százalékra, a munkaerő-migrációs változatban 59,2 százalékra csökken a korcsoport aránya.

V. A 20–64 évesek arányának alakulása 1995 és 2030 között
Change in the proportion of the population aged 20–64 between 1995 and 2030

Az idősök esetében lényegesen más helyzettel állunk szemben: az idősök aránya folyamatosan és jelentősen emelkedik, bár az emelkedés mértéke a 2020-as évek elejétől kissé mérséklődik majd. Az alapváltozat szerint a 2011.

évi 16,7 százalékról 21,8 százalékra, a munkaerő-migrációs változat szerint 22,4 százalékra nő.

Összefoglalás, következtetések

Előreszámítási kísérletünk legfontosabb eredménye az, hogy a munkavállalási korú lakosság egy jelentős részének várható elvándorlása tovább súlyosbítja és felgyorsítja a népesség csökkenésében és elöregedésében megmutatkozó kedvezőtlen folyamatokat. A veszteség nem csak abszolút számokban mutatkozik meg, hanem a népesség kor szerinti összetételét is hátrányosan befolyásolja. A vizsgált húszéves időtartam alatt különösen az elmaradó 36 ezer születés érinti érzékenyen a népesség további alakulását: egyrészt a fiatalok száma csökken, másrészt – amit húsz év távlatában még nem lehet látni – az ebben az időszakban az országban meg nem született gyermekek hiánya hatványozódik az idő múlásával, hiszen az ő leszármazottaik sem gyarapítják a népességet.

Külön felhívjuk a figyelmet arra, hogy a bemutatott számítás – legalábbis ami az elvándorlás mértékét és így annak következményeit illeti – közepes becslés, vagyis nem az elképzelhető legnagyobb mértékű elvándorlással számol. Ez azt jelenti, hogy a valóságban az itt bemutatottnál jóval nagyobb vándorlási veszteség – egyúttal születésszám-csökkenés és a korszerkezet eltorzulása – is bekövetkezhet.

A bemutatottnál kedvezőtlenebb forgatókönyv bekövetkeztének lehetőségét mutatja az is, hogy az elvándorlás egészére vonatkozó statisztikai adatokból aggasztó kép rajzolódik ki. A Közigazgatási és Elektronikus Közszolgáltatások Központi Hivatalának adatai szerint 2011 első hat hónapjában 140 ezren jelentették be, hogy három hónapon túl külföldön tartózkodnak, míg 2010-ben az egész év folyamán 137 ezren – és nem is mindenki tesz eleget a bejelentési kötelezettségnek, tehát a valós számok ennél feltehetően magasabbak. Ami a végleges letelepedést illeti, ez év júniusáig 10 ezer fő jelentette be végleges távozását az országból, miközben korábban három év alatt telepedtek le ennyien külföldön – s ismét csak nem számoltunk azokkal, akik nem jelentették be távozásukat.

Említettük már, hogy az elvándorlás bizonyos csoportokat nagyobb mértékben érint: elsősorban a szakképzett és magasan képzett munkaerőről van szó, illetve a fiatalok esetében sokszor reális és megvalósítható elképzelés a felsőfokú tanulmányok külföldön való elvégzése is. A fiatalok elvándorlását feltehetően alulbecsültük modellünkben, mert a közelmúltban számos olyan intézkedés született vagy van készülöben, ami megnövelheti körükben a migrációt. Amennyiben az elvándorlók aránya a fiatalabb korosztályok felé tolódik el lényegesen, ez az itthoni születésszámban a becsülnél nagyobb veszteséget jelent, és a korszerkezet is kedvezőtlenebbül változik.

Kézenfekvő a kérdés: mit tehetünk, hogy mérsékeljük e folyamatok negatív hatását. Ennek taglalása azonban már túlmegy e tanulmány keretein. Elméletileg lehetséges megoldás a munkaerőnek az országban tartása jobb munkafeltételek, több munkalehetőség és kedvezőbb keresetek biztosításával; a születésszám növelése az egyébként tervezett gyermekek megszületésének elősegítésével; a halandóság csökkentése, részben a középkorú férfilakosság halandóságának további csökkentésével; és végül, de nem utolsósorban, a bevándorlás ösztönzése.

Magyarország – a népesség elöregedése, a kialakult termékenységi és halandósági viszonyok mellett – csak a magyarországi népesség létszámaéhoz képest magas évenkénti bevándorlási többlettel lenne képes a népességszám szintjének megtartására. A számításokban jeleztük, hogy 42 ezer fős vándorlási többletre lenne szükség, ennek megvalósulását azonban felettébb valószínűtlennek tartjuk. Megjegyezzük, hogy korábban is születtek már becslések a bevándorlás népességfogyást mérséklő hatására vonatkozóan: 2001-ben hasonló mértékű vándorlási többletre lett volna szükség a népességszám 2050-ig történő szinten tartására, vagy egyszeri, 1,8 millió fős bevándorlásra (Hablicsek – Tóth 2000; Hablicsek 2001).

HIVATKOZÁSOK

- Bevölkerung und Erwerbstätigkeit 2009. Statistisches Bundesamt. Fachserie 1 Reihe 2. DESTATIS.
- Cseke Hajnalka – Kovács Ágnes Lilla (2011): Magyar vándor. *Figyelő*, 55/39. 9–10.
- Gödri Irén (2010): A vándorlási veszteség Magyarországon az elmúlt évtizedben – avagy hányan is vagyunk valójában? *KorFa* on-line 2010/3.
http://www.demografia.hu/letoltes/kiadvanyok/Korfak/KorFa%20online_2010_3.pdf
- Gödri Irén – Tóth Erzsébet Fanni (2010): Magyarország, Románia és Szlovákia kivándorlási folyamatai a rendszerváltozások után – eltérések és hasonlóságok. *Demográfia*, 53/2–3. 157–204.
- Hablicsek László (2001): *A népességreprodukció alakulása a 20–21. században*. Kutatási Jelentések 68. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest.
- Hablicsek László – Tóth Pál Péter (2000): A nemzetközi vándorlás szerepe a magyarországi népesség számának megőrzésében 1999–2050 között. *Demográfia*, 43/1. 11–46.
- Hárs Ágnes – Simonovits Bori – Sík Endre (2004): Munkaerőpiac és migráció: fenyegetés vagy lehetőség? In Kolosi Tamás – Tóth István György – Vukovich György (szerk.): *Társadalmi riport 2004*. TÁRKI, Budapest. 272–289.
- Hárs Ágnes (2008): Csatlakozás és csalatkozás – a magyar munkaerőpiac és a migráció. In Kolosi Tamás – Tóth István György (szerk.): *Társadalmi R riport 2008*. TÁRKI, Budapest. 108–130.
- Hárs Ágnes (2010): A kivándorlás dimenziói Magyarországon. Előadás a Transznacionalizmus és integráció című konferencián, KSH NKI, 2010. május 17.
www.demografia.hu/letoltes/devideal/kivandorlas.ppt

- Magyarok külföldi munkavállalása. Kutatási beszámoló, Kopint-Tárki. Kutatásvezető Hárs Ágnes. Budapest, 2011. március.
www.ak_euegt_eloadasok_magyarok_kulfoldon.pdf
- Massey, Douglas S. – Joaquin Arango – Graeme Hugo – Ali Kouaouci – Adela Pellegrino – J. Edward Taylor (2001): A nemzetközi migráció elméletei: áttekintés és értékelés. In Sík Endre (szerk.): *A migráció szociológiája*. Szociális és Családügyi Minisztérium, Budapest. 7–40.
- Melegh Attila (2002): Magyarország és Németország közötti vándorlás az 1990-es években. In Illés Sándor (szerk.): *Migráció és statisztika*. KSH NKI Kutatási Jelentések 71. 2002/1, KSH NKI Budapest, 53–68.
- Napi Gazdaság*, 2011. április 21.
- Portes, Alejandro – Böröcz József (2001): Keserű kenyér: a munkaerő nemzetközi migrációjának szociológiai problémái. In Sík Endre (szerk.): *A migráció szociológiája*. Szociális és Családügyi Minisztérium, Budapest, 69–87.
- Sík Endre – Simonovits Borbála (2002): Migrációs potenciál Magyarországon, 1993–2001. In Kolosi Tamás – Tóth István György (szerk.): *Társadalmi riport 2002*. TÁRKI, Budapest, 207–219.

Tárgyszavak:

Népesség-előreszámítás
 Nemzetközi vándorlás

ANTICIPATED EFFECTS OF THE OPENING OF AUSTRIAN AND GERMAN LABOUR MARKETS ON THE HUNGARIAN DEMOGRAPHICS BETWEEN 2011 AND 2030

Abstract

Following the accession to the European Union numerous countries opened their labour markets for Hungarian citizens. German and Austrian labour markets were opened in May 2011. These two countries are traditionally the main destinations of eastern European including Hungarian migrants; therefore one may expect that it will have more significant effect on labour market mobility.

In this paper the author studies the effect of anticipated labour force emigration on the number and composition of the Hungarian population in the next twenty years. While Hungarians in Austria are mostly seasonal workers and the majority of them commutes, they tend to spend more time in Germany. Therefore, the author primarily focuses on migration to Germany in this paper.

She developed a basic and a migrant population projection, which differ only regarding migration. According to the labour force migration hypothesis 120,000 Hungarians will be employed and will settle down in Germany between 2011 and

2020. 25% of them will migrate together with at least one family member. The author also hypothesise that following a more powerful initial wave emigration will stabilise on a much lower level, and the number of immigrants to Hungary will show decrease in the period of 2021–2030 as well.

The most important result of this population projection is that the anticipated emigration of significant proportion of the active (working) age individuals will further accelerate and accentuate the unfavourable processes of population ageing and decline. The loss will appear not only in absolute numbers, but will negatively affect the age structure of the population as well. During the studied twenty years particularly the missing 36,000 births will influence the further population development. On the one hand the number of young individuals will decrease, – which cannot be seen in twenty-year time span yet. On the other hand, the loss of (in this period) unborn children will accentuate by time, as their successors will not augment the population either.